

Александар Д. Тодоровић
Адвокатска комора Војводине
a.todorovic.kikinda@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2501-6351

ГРАНИЦЕ КРИВИЧНОПРАВНЕ ИНКРИМИНАЦИЈЕ И НАЧЕЛО ЗАКОНИТОСТИ КОД БЛАНКЕТНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ПРИВРЕДЕ – КО ЈЕ НЕПОШТЕН, КАЗНИЋЕ СЕ! –

Сажетак: Рад се бави анализом праксе Врховној (касационој) суда у предметима у којима је тај суд одлучивао о граници кривичноправне инкриминације код бланкетних кривичних дела против привреде. Већ дужи низ година, браниоци у овим предметима пред Врховни суд износе питање разграничења између кривичноправне и грађанскоправне одговорности, те питање одређености радње извршења која се окривљенима савла на терет када се они томе за бланкетна кривична дела против привреде. Покушаји бранилаца да од Врховној суда добију поље прецизан одговор о линији разграничења између кривичноправне и грађанскоправне одговорности, те одговор на питање о границама до којих може да се проширује радња извршења наведених бланкетних дела нису уродили плодом. Циљ рада је да истражи усклађеност поступања Врховној (касационој) суда у примени начела законитости код бланкетних кривичних дела против привреде у односу на стандарде које савла Европски суд за људска права. Поређењем савла које је у својим одлукама заузео Врховни суд са савловима правне теорије о значају, природи и садржини јемсавла која произилазе из начела законитости, и даљим поређењем са савловима које је по том питању заузео Европски суд за људска права, у раду се закључује да је начело законитости код бланкетних кривичних дела против привреде попуно обесмишљено, а да су окривљени препуштени сасвим арбитрарном томењу за ова кривина дела. Распелљивост судској тумачења при одређивању граница одговорности код бланкетних кривичних дела против привреде оштра је толико далеко да се заиста може рећи да судови у Србији у овим предметима поступају руководећи се начелом пошћења, а не начелом законитости, ошуд и поднаслов рада.

Кључне речи: границе инкриминације, начело законитости, бланкетна кривична дела, злоупотреба положаја одговорног лица.

1. УВОД

Када се у правној теорији дискутује о границама кривичноправне инкриминације најпре се мисли на супстантивне критеријуме којима се законодавац треба руководити када неко понашање одређује као кривично дело. Уобичајено се у ове критеријуме сврстава степен друштвене опасности, легитимност објекта заштите, те интензитет потребне правне заштите који се огледа у начелу да је кривичноправна заштита *ultima ratio*.¹ У питању су, дакле, критеријуми који представљају материјални извор права, и односе се на скуп чињеница које утичу на то да законодавац одређени друштвени однос уреди као кривичноправни однос.

Одабир законодавца да приступи инкриминацији одређеног понашања тек је први филтер у одређивању граница кривичноправне инкриминације. Да би се границе кривичноправне инкриминације одредиле у потпуности потребно је утврдити ширину норме којом се прописују обележја бића кривичног дела од стране законодавца, а потом и ширину тумачења коју врши суд приликом подвођења конкретног животног догађаја под кривичноправну норму. Дакле, начело законитости у кривичном праву има троструку улогу.

Прва улога начела законитости огледа се у томе да кривично дело мора бити одређено законом (*Nullum crimen sine lege scripta*). Посматрано са правнотеоријског аспекта, па и филозофскоправног аспекта законодавне етике, ово јемство у себи садржи имплицитни захтев да је инкриминација неког понашања оправдана у смислу да испуњава супстантивне услове о којима је било речи изнад (довољан степен друштвене опасности, легитимност објекта заштите и *ultima ratio* приступ). Оправданост избора законодавца да неко понашање криминализује испитује се у процесу доношења закона који, мада није лишен свог правног значаја и правних последица, пре свега остаје у домену политичке суверености парламента. У том смислу, оправданост избора законодавца, по правилу, није предмет судске контроле. Изузетно, може да подлеже контроли уставних и квазиуставних² судова који би, под одређеним условима, могли испитивати оправданост избора за-

¹ Nina Peršak, "EU criminal law and its legitimization: in search for a substantive principle of criminalisation", *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 26(1), 23.

² О уставној и квазиуставној улози Европског суда за људска права видети код: Luzius Wildhaber, "A Constitutional Future for the European Court of Human Rights?", *Human Rights Law Journal*, 23(5/7), 2002, 161-165.

конодавца да неко понашање криминализује уколико се таквом криминализацијом повређују основна људска права или нека друга правна добра.³

Друга улога начела законитости односи се на захтев да битна обележја законског описа кривичног дела буду довољно јасно одређена (*Nullum crimen sine lege certa*). Довољно прецизна одређеност бића кривичног дела, пре свега радње извршења дела, у суштини значи да законска дефиниција дела треба да буде таква да адресати кривичноправне норме могу да разграниче које понашање може бити предмет кривичног гоњења а које не. Другим речима, очекује се да законодавац кривично дело номотехнички уреди тако да грађани приликом предузимања неке радње могу разумно предвидети да нека радња представља кривично дело. Овај захтев, као и претходни, такође је упућен законодавцу. Ипак, треба признати да законодавац често није у могућности да приликом одређивања бића кривичног дела да потпуно прецизно одређење свих различитих модалитета понашање које та норма кажњава. Из тог разлога законодавац некада приступа увођењу бланкетних кривичних дела. Управо се код бланкетних кривичних дела отвара питање довољне одређености битних елемената дела, о чему ће више речи бити нешто касније.

За разлику од прве две улоге начела законитости где је главни актер законодавац, трећа улога начела законитости (*Nullum crimen sine lege stricta*) налази се у домену судова и подразумева обавезу судова да приликом тумачења ширине кривичноправне инкриминације поступају рестриктивно.⁴ Рестриктивни приступ који се од судова тражи у овој улози садржи два захтева. Први захтев је да суд својим тумачењем не проширује законску инкриминацију – школски пример би била забрана аналогije у кривичном праву, али свакако да то није једини начин на који суд тумачењем може проширити инкриминацију и тамо где јој није место. Други захтев поставља се пред судове онда када је законодавац кривично дело дефинисао широко: тада је задатак судова да својим тумачењем у конкретним предметима и кроз степену изградњу судске праксе поставе јасне смернице о томе где инкриминација почиње а где се завршава, то јест да дефинишу зону дела, и одреде јасне практичне смернице о граници инкриминације. Ова друга улога посебно је битна код бланкетних кривичних дела која, по природи свари, потенцијално захватају широк спектар радњи извршења.

Улога суда у одређивању граница кривичноправне инкриминације неког понашања и очувању оштрице начела законитости кривичног права

³ Е.г. Европски суд за људска права утврдио је у предмету *Dudgeon v. United Kingdom* (представка број: 7525/76) да криминализација одређених врста сексуалног понашања представља повреду права на лични и породични живот, након чега је у Северној Ирској дошло до декриминализације спорног дела.

⁴ Mikhael Timmerman, (2018). *Legality in Europe: on the principle 'nullum crimen, nulla poena sine lege' in EU law and under the ECHR*. Florence : European University Institute 2018, 38.

посве је скрајнута у нашој теорији и пракси. Овај проблем посебно је изражен у домену бланкетних кривичних дела која су по својој природи подложна (пре)широком тумачењу на уштрб правне сигурности окривљеног. Из тог разлога у наставку рада ће се најпре размотрити однос између бланкетних кривичних дела и начела законитости. Запажања у погледу условљености таквог односа послужиће потом за установљавање критеријума којима судови треба да се руководе при одређивању граница кривичне инкриминације код бланкетних кривичних дела. На крају, рад ће анализом праксе нашег Врховног суда и Европског суда за људска права тестирати да ли поступање Врховног суда у предметима који се тичу бланкетних кривичних дела против привреде задовољава јемства начела законитости.

2. ОДНОС ИЗМЕЂУ БЛАНКЕТНИХ КРИВИЧНА ДЕЛА И НАЧЕЛА ОДРЕЂЕНОСТИ У ЗАКОНУ

Кривична дела са бланкетном диспозицијом су она кривична дела из чије се диспозиције не може у потпуности утврдити какво је понашање забрањено. Другачије речено, у питању је номотехнички приступ који се огледа у томе да норма која дефинише кривично дело не садржи сва битна обележја дела већ упућује на други пропис.⁵ Тек спајањем упућујуће норме са нормом на коју она упућује долази се до комплетне диспозиције кажњивог понашања.

Од укупног броја кривичних дела у Републици Србији чак 67% има у целини или делимично бланкетни карактер, с тим да бланкетне диспозиције тих дела упућују на више од 200 различитих прописа⁶

Повезивање упућујуће норме са допуњујућом нормом може бити веома једноставан задатак у ситуацији у којој бланкетна диспозиција упућује на тачно одређену норму или пропис (што је најчешће случај код споредног кривичног законодавства). Но, задатак се усложњава када бланкетно дело упућује на већи број прописа, а постаје прави изазов код оних кривичних дела где бланкетна диспозиција упућује на потпуно неодређени круг прописа који потенцијално могу послужити за употпуњавање норме, какав је случај са кривичним делом злоупотребе положаја одговорног лица.

Посматрано са аспекта начела законитости, основни проблем код бланкетних кривичних дела јесте управо питање степена одређивости забрањеног

⁵ Вид. Miodrag Jović, „Blankentna krivična dela“, *Pravne teme*, 1(03)/2013, 68.

⁶ У наведени постотак укључена су и кривични дела из споредног кривичног законодавства. Број од преко 200 прописа на које се упућује бланкетним кривичним делима, према наводима Вуковића не обухвата такозване невидљиве бланкете попут техничких правила, мера заштите и слично. Вид. Никола Вуковић, *Правна заблуда у кривичном праву*, Службени Гласник, Београд 2018, 14-15.

понашања у оним ситуацијама у којима бланкетно дело упућује на неодређен број различитих прописа. У вези са овим питањем изричито се изјаснио и Европски суд за људска права (у даљем тексту: ЕСЉП или Суд) у свом саветодавном мишљењу⁷ о усклађености бланкетних кривичних дела са јемством законитости кривичног права које произилази из члана 7 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту: Конвенција).

У поменутом саветодавном мишљењу Суд је изнео став да техника одређења кривичног дела путем бланкетне диспозиције сама по себи не угрожава начело законитости кривичног права. Такав закључак Суда није изненађујућ, имајући у виду да све државе чланице Савета Европе, изузев Малте и Холандије, у својим кривичним законодавствима садрже бланкетна кривична дела.⁸ Ипак, Суд је нагласио да одабир законодавца да одређења дела дефинише упућивањем на неку спољну норму, не ослобађа законодавца обавезе да кривично дело читано у целости мора да задовољи опште захтеве доступности, прецизности и предвидљивости законске инкриминације.⁹ Осим општих критеријума које бланкетно одређење дела треба да испуњава да би задовољило захтеве начела законитости ЕСЉП је исткао и додатни критеријум оцене прецизности бланкетне диспозиције. Суд је нагласио да норма на коју упућује бланкетна диспозиција не може да служи за проширење граница инкриминације.¹⁰ Такође, ЕСЉП је поновио и запажања из своје раније праксе, да је задатак националних судова да својим тумачењем допринесу прецизности одређења кривичног дела и на тај начин очувају јемство начела законитости, како би се грађани заштитили од арбитрарног гоњења и кажњавања.

3. ОСНОВНИ ЗАДАЦИ СУДА КОД БЛАНКЕТНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

На овом месту, укратко ће се изложити који су то основни задаци суда када одлучује у предмету у ком се окривљени терети за дело бланкетног карактера.

Најпре суд мора да утврди нормативни садржај кривичноправне инкриминације, како би уопште био у могућности да разлучи која су чињенична

⁷ Advisory opinion concerning the use of the “blanket reference” or “legislation by reference” technique in the definition of an offence and the standards of comparison between the criminal law in force at the time of the commission of the offence and the amended criminal law, (Request no. P16-2019-001).

⁸ *Ibid.* пара. 32.

⁹ *Ibid.* пара. 70-72.

¹⁰ *Ibid.* пара. 73.

питања од значаја за утврђење постојања радње извршења. Потом и да радњу извршења, у мери у којој је доказана, подведе под нормативни оквир инкриминације. У питању је задатак са којим се суд редовно среће у обављању функције суђења код свих кривичних дела, а не само код бланкетних. Истина, код кривичних дела са бланкетном диспозицијом овај задатак захтева додатни труд јер су битна обележја инкриминације смештена на више места.¹¹

Без утврђивања нормативног садржаја инкриминације суд уопште неће бити у могућности да се у конкретном случају стара о заштити појединачних јемстава која произилазе из начела законитости. Овде се, пре свега, мисли на јемство предвидљивости кривичне инкриминације. Наиме, према јасном и више пута израженом ставу ЕСЉП-а приликом утврђивања испуњености начела законитости, задатак је поступајућег суда да у конкретном случају утврди да ли је из начина на који је кривично дело дефинисано у закону окривљени приликом предузимања радње извршења могао разумно проценити да ли такво његово понашање улази у зону инкриминације.¹² Другим речима, законско одређење кривичног дела мора бити формулисано довољно прецизно да омогући појединцу да усагласи своје понашање са захтевима закона.¹³ Ако законско одређење дела не удовољи тесту предвидљивости, сматраће се да је квалитет таквог закона испод стандарда заштите коју гарантује начело законитости.¹⁴ То значи да ће се у таквом случају сматрати да радња извршења коју је окривљени предузео није кривично дело, јер није прописана законом, односно није прописана као забрањена на начин који одговора одликама кривичног закона.

Јемство предвидљивости кривичног права треба разликовати од неотклоњиве правне заблуде – иако тест код оба института може попримити исте облике. За разлику од неотклоњиве правне заблуде, која представља основ искључења кривице, овде се ради о томе да се сматра да радња извршења не представља кажњиво дело одређено у закону.

Даље, при одређивању нормативног оквира кривичне инкриминације суд је дужан да води рачуна да норма на коју упућује бланкетна диспозиција не може да послужи за проширење граница инкриминације.¹⁵ У блиској вези са тим је и задатак суда да се уздржи од екстензивног тумачења које би неоправдано проширило границе инкриминације. Тумачење које се врши приликом дефинисања оквира инкриминације неког дела захтева ограничење слободе судске интерпретације. Уколико би слобода судске интерпрета-

¹¹ Најмање два: у бланкетној диспозицији и норми/пропису на који упућује, а може их бити и више када се упућује на више прописа.

¹² *Gillan and Quinton v. the United Kingdom*, (представка број: 4158/05), пара. 76,77.

¹³ *Del Río Prada v. Spain*, (представка број: 42750/09), пара. 93,94.

¹⁴ *Navalnyy v. Russia*, (представка број: 101/15), пара. 54.

¹⁵ *Advisory opinion*, (Request no. P16-2019-001), пара. 73.

ције била неограничена, постављени законски оквири дефинисања кривичног дела, па и само начело законитости, било би обесмишљено, јер би суд својом „слободном интерпретацијом“ увек могао да пренебрегне законска ограничења.¹⁶ Уосталом, гаранција правне сигурности у кривичном праву, које се изражава кроз начело законитости кривичног права, саставни је део начела владавине права и треба да се тумачи на начин који одговара циљу и сврси дате гаранције а то је да се обезбеди ефикасна заштита појединца од произвољног гоњења, осуде и кажњавања.¹⁷

Посебан је задатак суда код бланкетних кривичних дела да утврди да ли радња извршења која се окривљеном ставља на терет уопште улази у поље кривичне инкриминације, или остаје у домену грађанскоправног деликта, прекршаја или какве друге повреде закона. Ово из разлога што норма, то јест пропис на који упућује бланкетно дело, по природи ствари долази из сфере ван кривичног права. Узмимо овде за пример кривично дело злоупотребе положаја одговорног лица где се окривљеном ставља на терет да искоришћавањем свог положаја директора правног лица није у складу са одредбама уговора испоручио другом правном лицу уговорене количине робе.¹⁸ Сама радња извршења која садржи одређење „у складу са одредбама уговора“ указује на то да нас бланкетна норма између осталог упућује и на одредбе Закона о облигационим односима. Како се овим законом уређују грађанскоправни односи, те питање грађанскоправне одговорности (деликтне и контрактуалне), суд мора испитати и да ли је окривљени радњом која му се ставља на терет уопште ступио у поље кривичне инкриминације или његово понашање остаје у сфери грађанскоправног деликта. Наиме, неприхватљива би била конструкција кривичног дела која је тако широко постављана да свака повреда уговора или какве грађанскоправне обавезе повлачи са собом и кривичну одговорност. Последње наведено није само лепа жеља аутора нити произвољно тумачење начела законитости, већ управо закључак Европског суда за људска права у неколико предмета у којима се тај суд бавио тестирањем јемства законитости у односу на поједина бланкетна кривична дела против привреде и службеног положаја.¹⁹

Дакле, суд пред собом има задатак да на разумној и аргументованој основи изврши нешто што би се могло назвати „претходном квалификацијом деликта“, то јест мора одредити да ли неко понашање уопште прелази из грађанскоправне зоне у зону кривичне инкриминације.

¹⁶ Kenneth S. Gallant, *The principle of legality in international and comparative criminal law*. Cambridge: Cambridge University Press 2009, 13.

¹⁷ *Scoppola v. Italy* (no. 2), (представка број: 10249/03), пара. 92.

¹⁸ Каква је ситуација била у предмету Врховног суда број К33 174/2024.

¹⁹ *Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia* (No. 2), (представке број: 51111/07 42757/07), пара. 582. и *Liivik v. Estonia*, (представка број: 12157/05), пара. 99.

Суд у оваквој ситуацији мора поћи од претпоставке да је законодавац разуман и да се при одређивању инкриминације руководио супстантивним критеријумима оправданости инкриминације, али да номотехнички није успео да ту инкриминацију прецизира у довољној мери, из ког разлога је законодавац указао своје поверење суду, да суд то учини према конкретним околностима случаја. Другачија претпоставка, да законодавац уопште није имао намеру да ограничи зону инкриминације и да је свака повреда неке законске одредбе кривично дело, била би супротна идеји поуздања у законодавца која произилази из прокламације владавине права. Наиме, основано је поуздати се у то да законодавац при доношењу закона поступа у складу са захтевима владавине права и да поштује гаранције које је сам дао у уставу, на које је сам пристао приступањем Конвенцији и које истакао већ у првом члану Кривичног закона.

Полазећи од претходно наведене претпоставке, суд практично у свом акту суђења на себе треба да преузме задатак законодавца у малом. Шта то значи? То значи да суд користећи поље интерпретативне слободе које му је законодавац оставио широким прописивањем диспозиције дела, треба у конкретном случају да утврди да ли нека радња извршења супстантивно (а не само формално) досеже до кривичноправне сфере²⁰ или остаје у сфери грађанског или прекршајног права. Овде, дакле, суд испитује друштвену опасност, однос са грађанским деликтом, водећи све време рачуна о томе да је посезање са кривичним правом *ultima ratio*.

Сажимајући до сада изнето, може се закључити да суд у поступку одлучивања о примени бланкетног кривичног дела треба да изврши следеће задатке:

1. Да утврди у целости нормативни садржај кривичноправне инкриминације, спајајући упућујућу норму са нормом/нормама на које се упућује;
2. Да утврди да ли је садржај инкриминације предвидљив и довољно јасно одређен;
3. Да води рачуна о томе да норма на коју бланкетна диспозиција упућује не послужи за проширење граница инкриминације.
4. Да своју интерпретативну слободу (чак и више од своје: интерпретативну слободу тужилаштва при сачињавању оптужног акта) ограничи ради остварења заштите од произвољног гоњења;
5. Да утврди да ли радња извршења која се окривљеном ставља на терет уопште улази у поље кривичне инкриминације или остаје ван кривичне сфере.

²⁰ Вид. Vojislav Đurđić, „Analogija kao metod tumačenja krivičnog i krivičnog procesnog prava“, *Crimen*, 7,3/2016, 120.

4. ПРИМЕНА АНАЛИЗИРАНИХ КРИТЕРИЈУМА НА ПРАКСУ ВРХОВНОГ СУДА У ВЕЗИ СА БЛАНКЕТНИМ КРИВИЧНИМ ДЕЛИМА ПРОТИВ ПРИВРЕДЕ

Доступна пракса Врховног суда и њено поређење са праксом Европског суда за људска права показује да наш суд не води рачуна ни о једном од горе наведених задатака, бар када су у питању предмети који се односе на бланкетна кривична дела против привреде.

4.1. Први проблем – проблем одређења целовите диспозиције

Први проблем, уједно и узрок свих даљих проблема који еродирају на чело законитости кривичног права долази из праксе судова и тужилаштва која је деценијама присутна код нас, а коју подржава и Врховни суд. Наиме, код бланкетних кривичних дела против привреде са широком диспозицијом, као што је Злоупотреба положаја одговорног лица, тужилаштво у оптужном акту наводи чињенични опис радње извршења са паушалном тврдњом да тако описана радња представља, примера ради, невршење дужности. Коју то дужност окривљени није вршио, те из ког прописа произлази та дужност остају непознанице. Даље, у опису радње тужилаштво наводи да је услед таквог „невршења дужности“ окривљени прибавио противправну имовинску корист за неког. У чему се огледа противправност имовинске користи и који је то пропис повређен да би се имовинска корист окарактерисала као противправна такође остаје непознато. Описано поступање тужилаштва судови прихватају, потом и они сами доносе пресуду чија изрека а ни образложење неретко уопште не садрже норму која треба да употпуни бланкетну диспозицију. Тако окривљени уместо да на почетку поступка сазна коју је тачно одредбу закона наводно повредио, то сазнаје на крају, када Врховни суд његово понашање подведе под неку (по правилу неприхватљиво широку) норму. Или не сазнаје уопште.²¹ Све наведено, Врховни суд прихвата са образложењем да када је у изреци пресуде јасно и потпуно опредељена радња извршења, за постојање конкретног облика кривичног дела није неопходно навести и бланкетни пропис.²²

Наведени став Врховног суда изузетно је проблематичан са аспекта очувања јемства законитости кривичног права. Следећи ову праксу долази-

²¹ Рецимо кад Врховни касациони суд каже да Злоупотреба положаја одговорног лица уопште није бланкетно кривично дело, па нема ни потребе да се објашњава коју је то конкретно одредбу повредио окривљени. Видети пресуду Врховног касационог суда Кзз 229/2019 од 12.03.2019. године.

²² Преуда Врховног касационог суда Кзз 1007/2019 од 24.10.2019. године; Пресуда Врховног касационог суда Кзз 1035/2018 од 20.12.2018. године.

мо у ситуацију да се читав поступак води а да судови нису²³ у целости утврдили нормативни садржај кривичноправне инкриминације тако што су спојили упућујућу норму са нормом/нормама на које се упућује. Како је раније истакнуто у раду, без одређења целине нормативног садржаја забрањеног понашања судови уопште нису у могућности да цене да ли је остварено начело законитости јер немају норму у односу на коју би применили критеријуме предвидљивости. То јест немају норму и у односу на коју би ценили да ли је дошло до повреде одредаба прописа на који бланкетна диспозиција упућује. Другим речима, читав поступак се води по крњој норми уз претпоставку да негде у неком пропису постоји одредба која је повређена. Такво поступање је директно супротно пракси ЕСЉП-а из које произлази да су судови дужни најпре да изврше конкретизацију норме на коју бланкетно дело упућује и потом да пружи разумну и образложену анализу о томе да ли је та норма повређена.²⁴

Без утврђења целовитог нормативног садржаја кривичне инкриминације домаћи судови не могу да изврше ни друге задатке апострофиране у претходном делу рада: да утврде да ли је садржај инкриминације предвидљив и довољно јасно одређен; да воде рачуна да норма на коју бланкетна диспозиција упућују не послужи за проширење граница инкриминације; да своју интерпретативну слободу (чак и више од своје: интерпретативну слободу тужилаштва при сачињавању оптужног акта) ограничи ради остварења заштите од произвољног гоњења; да утврде да ли радња извршења која се окривљеном ставља на терет уопште улази у поље кривичне инкриминације или остаје ван кривичне сфере. Разлог за ту немогућност сасвим је једноставан. Када суд нема узорак, нема ни шта да тестира.

4.2. Други проблем – проблем неограничене судске интерпретације

У настојању да пружи образложење у погледу оправданости става да код „јасног и потпуног опредељена радње извршења“ није неопходно навести и бланкетни пропис Врховни суд улази у нови проблем. Њега можемо назвати проблемом неограничене судске интерпретације. Састоји се у томе да Врховни суд као суд трећег степена *ex post* покушава да бланкетну диспозицију употпуни и тиме оправда поступак који је до тада вођен. Пошто наступа са позиције суда трећег степена, Врховни суд није позиционо у могућности да тврди да је у ранијој фази поступка примењен конкретни бланкетни пропис – зато Врховни суд најпре тврди да тако нешто није било ни потребно (први

²³ Или бар то нису учинили све док о предмету није одлучио суд ванредног правног лека.

²⁴ *Navalnyye v. Russia*, (представка број: 101/15), пара. 62.

проблем) јер је „очигледно“ да је бланкетни пропис повређен. У овој „очигледности“ суд долази до другог проблема јер сада, на крају поступка, мора да примени своју креативност како би нашао бланкетни пропис који оправдава гоњење и кажњавање окривљеног. Суд, међутим, тај бланкетни пропис неретко не може да пронађе. Могући разлог који отежава посао проналаска бланкетног прописа који би покрио радњу извршења лежи управо у томе што је *ab initio* поступак вођен са толико опширним и недовољно одређеним описом радње да суд сада мора наћи довољно широку „норму“ под чије се окви-ре све то може подвести. Управо овде долази до изражаја креативност Врховног суда којом се превазилазе границе дозвољене интерпретације. Тако Врховни суд употпуњује бланкетну диспозицију позивањем на:

- општа начела правног промета;²⁵
- начело поштења;²⁶
- добре пословне обичаје.²⁷

У вези са покушајима да се бланкетна диспозиција употпуни позивањем на општа начела правног промета, начело поштења и добре пословне обичаје јавља се неколико питања:

- Да ли употпуњавање бланкетног кривичног дела општим правним институтима, само по себи, чини диспозицију недовољно прецизно одређеном?
- Да ли коришћење начела и обичаја за употпуњавање диспозиције забрањеног понашања удовољава захтеву ЕСЈП-а да се норма на коју се бланкетним делом упућује не може користити за проширење инкриминације?
- Да ли правна природа обичаја и правног начела уопште дозвољава могућност да ти институти послуже за употпуњавање диспозиције забрањеног понашања?

Одговарајући на прво питање, морамо дати негативан одговор. Негативан одговор примарно је узрокован високим степеном општости начела, било да су у питању „општа начела правног промета“ било „начело поштења“ било „добри пословни обичаји“. Алтернативно, ако бисмо замислили да је одређење диспозиције понашања на таквом нивоу општости начела и обичаја могао бити довољно одређен остаје проблем неодређености конкрет-ног начела и обичаја. Наиме, када Врховни суд закључује да је неко понашање кривично дело јер је супротно основним начелима правног промета, адресат и даље не сазнаје садржину начела које је наводно повредио. Дакле, суд уопште не одређује начело већ уместо одређења начела које је наводно по-

²⁵ Пресуда Врховног касационог суда Кзз ОК 21/2022 од 21.10.2022. године.

²⁶ Пресуда Врховног касационог суда Кзз 1035/2018 од 20.12.2018. године.

²⁷ Пресуда Врховног касационог суда Кзз 1007/2019 од 24.10.2019. године.

вређено констатује да је повређен неодређен број начела из неодређеног броја закона којима се уређују општа питања правног промета. Слична је ситуација и када се суд позива на начело поштења. Иако ово начело јесте прописано у неколико закона,²⁸ садржај тог начела није одређен ни једним законом већ упућује судију у улози тумача норме да као мислећи субјекат *интерпретацијом свој виђења етичке стварности* да суд о томе да ли се одређено лице понашало у складу са опште усвојеним моралним правилима. Ништа другачија није ни критика која се може упутити позивању на добре пословне обичаје, које суд попут општих начела правног промета уопште не идентификује, па тако из образложења пресуде не произилази конкретизација обичаја нити тврдња који је то конкретни добар пословни обичај повређен. Уместо тога, суд поново нуди (необразложену) субјективну интерпретацију етичке стварности и свој осећај да је неко понашање супротно целини или неодређеном броју добрих пословних обичаја, који и сами остају неодређени у образложењу пресуде.²⁹ У том смислу и сам ЕСЉП је посебно истакао да је са аспекта очувања начела законитости кривичног права образложење осуђујуће пресуде које се заснива на генералном поимању правде и осећају правичности неприхватљиво.³⁰

Јасан је, дакле, интенција Врховног суда да супротно јемству *lex stricta* и критеријумима које је поставио ЕСЉП³¹, бланкетну норму управо користи ради проширења граница инкриминације што је уједно и одговор на друго постављено питање.

На крају овог сегмента рада остаје да се расправи, можда и најзначајније, питање да ли правна природа правних начела и добрих пословних обичаја уопште дозвољава њихову употребу ради употпуњавања диспозиције понашања.

Теоријски основ разматрања које следи заснива се на Алексијевом одређењу појма правног начела где он истиче да су правна начела: „норме које заповедају да се нешто оствари у највишем степену у ком је то стварно и правно могуће“.³² Начела су стога „оптимизујућа наређења.“ За разлику од правних начела, правна правила су норме којима се или повинујемо или

²⁸ Између осталог, Законом о облигационим односима и Законом о трговини.

²⁹ Чини се да у оваквом поступању Врховни суд позајмљује нормативистичко виђење права као „пројектоване стварности“, али то нормативистичко полазиште потом потпуно обесмишљава јер своју одлуку не заснива на норми већ на субјективној интерпретацији етичке стварности коју проглашава за право (правећи тако заокрет ка фактицизму. При чем је описано поступање суда неодрживо како у нормативистичком тко у фактицистичком поимању права. Више о нормативизму и фактицизму видети код: Ivan Mandić, „Oblici neprava determinisanja spoljašnjim elementima prava“, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 89, 1/2017, 9.

³⁰ *Liivik v. Estonia*, (представка број: 12157/05), пара. 98-100.

³¹ Advisory opinion, (Request no. P16-2019-001). пара. 73.

³² Robert Alexy, “On the structure of legal principles.” *Ratio juris* 13, no. 3/2000, 295.

не. Она су дефинитивна наређења. Разлика између правних начела и правних правила, стога, није (како се често погрешно тврди) само у степену конкретизације, разлика је квалитативна: једно су оптимизујућа а друго дефинитивна наређења. То значи да скуп појединачних правила никада квалитативно не може да достигне начело као оптимизујуће наређење јер се увек јављају нове ситуације и граничне ситуације које закон не може решити дефинитивним наређењем нити скупом дефинитивних наређења. Стога је и функција правних начела другачија од функције правних правила. Она су ту да у недостатку дефинитивног наређења послуже као основ тумачења ради попуне правне празнине. Алексијево одређивање квалитативне разлике између начела и норме иде руку под руку са одређивањем функције начела у грађанскоправној теорији. Тако цивилисти истичу да је основна функција начела³³ садржаних у грађанском праву та да се суду омогући да конкретан случај који није уређен нормом подведе под правно начело, чиме се доприноси остварењу праведности на нивоу појединачних случајева.³⁴

Када се закључци правне теорије пренесу на поље практичног поступања Врховног суда долази се до забрињавајућег закључка. Врховни суд користи правна начела грађанског права чија је основна функција попуњавање правних празнина у грађанском праву да попуни празнину (диспозицију забрањеног понашања) у кривичном праву. Може ли се у кривичном праву применом општих начела попуњавати празнина у диспозицији забрањеног понашања? Извесно, не. Јер би такво попуњавање правних празнина било супротно забрани правне аналогije: „то јест забрани да се кривично дело или казна створи појединачном правном нормом на основу општих принципа кривичног законодавства или духа читавог правног поретка“.³⁵ Цитирани закључак једнако је валидан и у оним ситуацијама у којима суд диспозицију кривичног дела изводи из начела поштења или општих начела правног промета.

Мада се правна природа добрих пословних обичаја разликује од начела грађанског права они имају идентичну функцију усмерену на попуњавање правних празнина.³⁶ Добри пословни обичаји код нас се уобичајено дефинишу на начин да означавају: „комерцијалну праксу која је у тако широкој примени да трговци очекују да ће уговорне стране поступати у складу

³³ И не само правних начела већ правних стандарда укључујући ту и добре пословне обичаје

³⁴ Jadranka Osrečak, „Poredbenopravni prikaz načela savjesnosti i poštenja“, *Zagrebačka pravna revija*, 3(1), 2014, 54.

³⁵ Vojislav Đurđić, „Analogija kao metod tumačenja krivičnog i krivičnog procesnog prava“ *Crimen*, 7,3/2016, 13.

³⁶ Јожеф Салма, *Облигационо право*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду 2009., 98.

с таквом праксом³⁷. Како уочавамо из начина одређења појма доброг пословног обичаја, овај правни институт једнако као институт доброг обичаја садржи у себи субјективни и објективни елемент.³⁸ При чему се објективни елемент састоји у постојању широке трговачке праксе, а субјективни у очекивању трговца да ће уговорне стране поступати и складу са таквом праксом.

Постојање објективног елемента добрих пословних обичаја повлачи са собом и једну практичну процесну последицу. Наиме, Врховни суд не би смео закључити да је окривљени поступао супротно добрим пословним обичајима уколико у ранијој фази поступка тужилаштво није доказало постојање објективног елемента. Постојање комерцијалне праксе у широкој примени представља чињеницу која је предмет доказивања у поступку, при чему је терет доказивања на тужилачкој страни. Алтернативно, Врховни суд би се могао позвати на ранију судску праксу којом је утврђено постојање конкретног обичаја. Но, позивање на ранију судску праксу остаје немогуће у ситуацији у којој Врховни суд не жели да изврши идентификацију конкретне пословне праксе, већ уместо тога користи термин „пословни обичаји“.

Уз то што добре пословне обичаје користи супротно начелу законитости кривичног права, Врховни суд их користи и супротно правној природи и функцији коју они остварују у грађанском праву. Суд то чини тако што пословним обичајима даје једно ново, потпуно неухватљиво, значење. Суд нити утврђује постојање пословног обичаја, нити одређује садржину пословног обичаја, нити пословни обичај користи за употпуњавање правне празнине у грађанском праву. Управо супротно, суд термин „пословни обичаји“ користи да би под окриљем оваквог термина заправо изразио свој етички суд о моралности понашања окривљеног. Тиме се суђење своди на примену Кантовог категоричког императива³⁹ из визуре судије/суда, а не на примену законских норми које треба да буду тумачене на начин да очувају јемство законитости кривичног права. Судије тако престају да поступају у складу са оним што закон јесте и почињу да поступају у складу са оним што би желеле да закон буде (да неправда и непоштење буду кажњени).

У прилог тврдњи о погрешној употреби института доброг пословног обичаја за потребе кривичноправне инкриминације може се додати и једно интересантно запажање: према нашем Закону о облигационим односима повреда добрих обичаја (тиме и добрих пословних обичаја) не може бити

³⁷ Aleksandar Goldštajn, *Trgovačko ugovorno pravo – međunarodno i komparativno*, Narodne novine, Zagreb 1991, 152.

³⁸ Tea Hasić, „Обичаји као извор трговачког права“, *Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta JJ Strossmayera u Osijeku*, 30(3-4), 2014, 240.

³⁹ „Делај само према оној максими за коју у исто време можеш хтети да она постане један општи закон.“ Immanuel Kant, *Zasnivanje metafizike morala*, Beograd, Dereta 2018 29.

основ чак ни грађанског деликта, јер добри (пословни) обичају у нађем ЗОО-у служе да одређују границе аутономије воље.⁴⁰

4.3. Трећи проблем – проблем противправности у ужем смислу

Кривично дело злоупотребе положаја одговорног лица је последично кривично дело где се последица огледа или у прибављању противправне имовинске користи или у наношењу штете. Иако се у нашој правној теорији заступа став да код овог кривичног дела противправност није предвиђена као посебно обележје бића кривичног дела, са правом се примећује да се појам противправности у законском опису дела односи на квалификацију последице кривичног дела.⁴¹ У погледу противправне имовинске користи потребно је да је она прибављена противно закону или другом пропису, док је за постојање штете потребно да је она настала вршењем противправне радње.⁴² Како би се противправност последице дела разликовала од противправности као елемента дела, са једне стране и противправности као обележја бића кривичног дела са друге, аутор се определио да за потребе овог рада користи термин „противправност у ужем смислу“.

Противправност у ужем смислу код кривичног дела злоупотребе положаја одговорног лица утврђује се или макар треба да се утврди на основу неког прописа који допуњује бланкетну диспозицију инкриминисаног понашања. Овде се враћамо на претходна два проблема у пракси Врховног, па и нижих судова. Ако током поступка није утврђен целовит садржај диспозиције забрањеног понашања указивањем на пропис који допуњује кривично дело, и ако је судским тумачењем дошло до проширења диспозиције у виду „поступања супротно основним начелима правног промета“, како онда утврдити постојање противправности у ужем смислу?

Овај проблем јавља се већ у првим стадијумима поступка. Из непотпуног одређења радње извршења која не садржи⁴³ идентификацију повређеног прописа у оптужном акту не може се ни доказивати постојање про-

⁴⁰ Jožef Salma, „Pravne osobine građansko-pravne odgovornosti – razgraničenje građansko-pravne od krivično-pravne odgovornosti“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad*, 42(1-2), 2008, 82.

⁴¹ Joko Dragojlović i Gordan Grujić, „Krivično delo zloupotrebe položaja odgovornog lica“, *Pravo-teorija i praksa*, 35(4-6), 2018, 37.

⁴² Сагласан је став домаће правне теорије да упркос томе што законска дефиниција штете из ЗОО не садржи изричито израз противправно, противправност представља имплицитан услов постојања штете. Вид. Ktarina Jovičić, „Uzročnost i naknada štete“ *XXIII Međunarodni naučni skup Prouzrokovanje štete, naknada štete i osiguranje*, Beograd-Valjevo, Institut za uporedno pravo, 2020, 237. и Jožef Salma, „Pravne osobine građansko-pravne odgovornosti – razgraničenje građansko-pravne od krivično-pravne odgovornosti“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad*, 42(1-2), 2008, 82.

⁴³ Јер према домаћој судској пракси не мора садржати.

тивправности у ужем смислу.⁴⁴ Код описане поставке оптужног акта, за који одбрана према постојећој судској пракси унапред зна да неће бити санкционисано, долази до преношења терета доказивања на окривљеног. Сада окривљени и његов бранилац у недостатку конкретизације одредбе из које би произилазила противправност у ужем смислу морају да приступе мајеутичком расправљању и закључивању смешеном у процесни дијалог на релацији: тужилаштво-одбрана-суд. Доиста, одбрана у таквој ситуацији „порађа“ закључак о законитости поступања окривљеног тако што настоји да за сваки његов поступак нађе законско покриће и на тај начин индукује закључак да би другачија тврдња (тврдња о постојању некакве противправности) била погрешна.

Мада је покушај индуковања закључка о непостојању противправности у ужем смислу боља стратегија одбране од пуког указивања на основна начела кривичног материјалног и процесног права, она чак и под претпоставком да је индукција логички тачна, потпуна и на прецизним законским одредбама утемељена, и даље не пружа гарант ослобађајуће пресуде.

Може деловати зачуђујуће, смела тврдња, да и под претпоставком да је индукција логички тачна, потпуна и заснована на конкретним законским одредбама које упућују на то да је оптужено понашање законито суд свеједно донесе осуђујућу пресуду. Но, колико год зачуђујућа, ова тврдња произилази управо из анализе судске праксе. Тако Врховни суд у образложењу своје пресуде у предмету Кзз Ок 21/2022⁴⁵ прихвата да су тачни наводи браниоца да „Из чињеничног описа дела у изреци пресуде произлази да су окривљени појединачне радње које су ушле у састав продуженог кривичног дела извршили предузимањем правних послова, који сами по себи, нису незаконити.“ С тим да је суд истакао да се те, иначе законите радње морају сместити у контекст целокупног поступања окривљених. Анализирајући потом укупно поступање окривљених, суд је нашао да су они поступали супротно „основним начелима правног промета“ и да су нанели штету привредном друштву А јер су зајмови које то привредно друштво дало другом привредном друштву враћени „само формално а не и фактички“. Појашњења ради одбрана је тврдила да нема противправности у ужем смислу јер привредно друштво А није претрпело штету зато што је потраживање привредног друштва А према привредном друштву Б престало на основу уговора о преузимању дуга са привредним друштвом Ц са којим су се уговором сагласили сви учесници облигационог односа. Суочен са јасном законском одредбом која уређује начин престанка потраживања, суд налази ново ре-

⁴⁴ Која за разлику од противправности као елемента кривичног дела, није претпостављена.

⁴⁵ Пресуда Врховног касационог суда Кзз ОК 21/2022 од 21.10.2022. године.

шење тако што проглашава да је такво поступање само „формално“ законито, а суштину незаконитог поступања тражи ван бланкетног прописа, у чињеници да дуг није „стварно враћен“ – а потом ову чињеницу подводи под „повреду општих начела правног промета“. Другим речима, ако суд противправност не може наћи у закону, наћи ће је ван закона.

У истом предмету расправљало се питање да ли је испуњен услов противправности у ужем смислу у ситуацији када је већ поменуто привредно друштво А дало позајмицу поменутом привредном друштву Б након чега је дошло до преузимања дуга, али овај пут не од стране привредног друштва Ц већ од стране привредног друштва Д које је у време преузимања дуга било презадужено. Овде је одбрана тврдила да нема противправности у ужем смислу јер се на такву ситуацију примењује одредбе члана 448 став 2 ЗОО-а која предвиђа да ће уговор о преузимању дуга имати дејство уговора о приступању дугу уколико је у време преузимања дуга преузималац био презадужен. Истакнути аргумент одбране суд није прихватио са образложењем да је описани правни посао био предузет „искључиво са циљем да се привредно друштво Б ослободи дуга“ према привредном друштву А при чему остаје сасвим нејасно на који начин Врховни суд долази до закључка да се привредно друштво Б ослободило дуга када постоји законска одредба која изричито спречава могућност ослобађања од дуга на описани начин.

Описано поступање Врховног суда директно је супротно критеријумима које је у сличним предметима установио ЕСЈП. Пре свега треба указати на став суда у Стразбуру да је приликом одлучивања о постојању кривичног дела чија диспозиција упућује на норме грађанског права потребно најпре утврдити да ли је дошло до повреде конкретне правне норме према правилима грађанског права – јер радња која је дозвољена и законита у смислу грађанског права не може применом кривичне норме бити проглашена за незакониту радњу.⁴⁶ Тек ако суд утврди да постоји грађанскоправна норма која је повређена, онда може даље да се упустити у разматрање да ли таква повреда потпада под кривичноправну инкриминацију у формалном смислу, а потом и да ли је интензитет повреде такав да продире из поља грађанског права у поље кривичноправне интервенције. Ово из разлога што не може свака повреда грађанског права бити третирана као кривично дело јер је тако широка интерпретација граница кривичноправне инкриминације једноставно неприхватљива.⁴⁷

⁴⁶ *Navalnyy v. Russia*, (представка број: 101/15), пара. 63.

⁴⁷ *Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia* (No. 2), (представке број: 51111/07 42757/07), пара. 581, 582.

5. ЗАКЉУЧАК

Анализа домаће судске праксе тестирана кроз критеријуме ЕСЈП-а и правне теорије демонстрира да судови у Србији, укључујући ту и Врховни суд, воде политику неограниченог проширења кривичноправне инкриминације у области бланкетних кривичних дела против привреде. Овај закључак поткрепљују конкретни примери из којих произилази да Врховни суд своја интерпретативна овлашћења уопште не користи у циљу очувања начела законитости кривичног права. Управо супротно, пракса показује да Врховни суд примењује висок степен судске креативности у образложењу пресуда како би одржао на снази оптужни акт, а на уштрб права окривљеног да не буде изложен арбитрарном гоњењу и кажњавању.

Пун степен неоснованог проширења инкриминације може се сагледати ако се приступи огледу индуктивне реконструкције кривичног дела злоупотребе положаја одговорног лица на основу појединачних закључака из праксе Врховног суда. Реконструкцијом дела долазимо до следеће дефиниције: *Одговорно лице у правном лицу које сујројно основним начелима правној промети или добрим пословним обичајима или на друји нейоштен начин за себе или друјої сїтекне имовинску корисїї за коју се їреїїосїавља*⁴⁸ *да је їроїїивїравна казниће се.*

Истакнути ниво неодређености и опширности инкриминације за последицу има постојање увек отворене могућност да било која повреда грађанскоправне норме у привредном пословању може довести до кривичног гоњења и осуде.

Додајмо, што да не, уз оглед индуктивне реконструкције, и један мисаони експеримент. Замислимо ситуацију у којој законски заступник привредног друштва А поднесе кривичну пријаву против законског заступника привредног друштва Б јер је овај невршењем својих дужности (опште дужности да се уговори морају испунити и да се при испуњењу поступа савесно и поштено) пропустио да плати робу коју је привредно друштво А испоручило привредном друштву Б по основу уговора о купопродаји, при чему је та обавеза у међувремену застарела, па привредно друштво А трпи штетне последице. Хоће ли тужилаштво гонити и суд осудити? Треба ли тужилаштво гонити и суд осудити? Ако тужилаштво буде гонило и суд буде осудио, да ли ће онда тужилаштво по службеној дужности покренути поступак и против законског заступника привредног друштва А јер је он невршењем своје дужности (да се стара о интересу привредног друштва А) пропустио да благовремено покрене парнични или извршни поступак ради

⁴⁸ Појашњења ради, претпоставка противправности стечене корист произилази из аргумената изнетих у одељку о „трећем проблему“.

наплате тог потраживања, чиме је нанео штету привредном друштву које заступа?

Замислимо сада исту ову ситуацију, али да се законски заступник привредног друштва А пре подношења кривичне пријаве обрати заступнику друштва Б стављајући му у изглед подношење пријаве. Сада заступник друштва Б свакако бива осуђен за кривично дело. Ако на основу начела савесности и поштења плати природну облигацију, учиниће повреду дужности према сопственом привредном друштву јер исплата застарелог дуга није у најбољем интересу друштва у смислу члана 63 Закона о привредним друштвима.

У кривичноправном поретку који је створен бескрајним проширењем граница инкриминације кроз праксу Врховног суда не може се уопште говорити о остварењу критеријума предвидљивости, зато што су грађани континуирано у неизвесности да ли ће се неко њихово понашање при некој будућој интерпретацији виђења етичке стварности од стране суда ценити као поштено или непоштено.

Стављајући приказану аргументацију за којом посеже Врховни суд у анализираним случајевима у оквиру постреалистичке критике⁴⁹ права, може се закључити да ти аргументи не следе нити из *logos*-а нити из *ethos*-а већ да су то аргументи *pathos*-а, то јест аргументи који за заснивају на емоцији, на осећању суда да нешто није правично. Такве своје „осећаје“ суд изражава кроз неограничено отворене, готово неухватљиве теме (*topoi*) попут начела, поретка, поштења.

Врховни суд некада има и друга осећања, која се не могу правдати аргументом *pathos*-а. Суд некада осећа досаду због свих тих бранилаца који се жале на недовољно одређену диспозицију. Тада Врховни суд проблем решава једноставно, тако што каже да кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица уопште и није бланкетно дело.⁵⁰

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Robert Alexy, “On the structure of legal principles.” *Ratio juris* 13, no. 3/2000, 294-304.

Kenneth S. Gallant, *The principle of legality in international and comparative criminal law*. Cambridge: Cambridge University Press 2009.

⁴⁹ Више о три нивоа аргументације у оквиру постреалистичке критике видети код: Juan J. Garcia Blesa, “Neoliberal rationality and the rhetoric of sacrifice in the construction of proportionality discourse: a case-study from the European Court of Human Rights”, *The International Journal of Human Rights*, 2024, 1-26.

⁵⁰ Пресуда Врховног касационог суда Кзз 229/2019 од 12.03.2019. године.

- Juan J. Garcia Blesa, "Neoliberal rationality and the rhetoric of sacrifice in the construction of proportionality discourse: a case-study from the European Court of Human Rights", *The International Journal of Human Rights*, 2024, 1-26.
- Aleksandar Goldštajn, *Trgovačko ugovorno pravo – međunarodno i komparativno*, Narodne novine, Zagreb 1991.
- Никола Вуковић, *Правна заблуда у кривичном праву*, Службени Гласник, Београд 2018.
- Joko Dragojlović i Gordan Grujić, „Krivično delo zloupotrebe položaja odgovornog lica“, *Pravo-teorija i praksa*, 35(4-6), 2018, 30-44.
- Vojislav Đurđić, „Analogija kao metod tumačenja krivičnog i krivičnog procesnog prava“, *Crimen*, 7,3/2016, 109-137.
- Miodrag Jović, „Blanketna krivična dela“, *Pravne teme*, 1(03)/2013, 66-76.
- Ktarina Jovičić, „Uzročnost i naknada štete“ *XXIII Međunarodni naučni skup Pro-uzrokovanje štete, naknada štete i osiguranje*, Beograd-Valjevo, Institut za upo-redno pravo, 2020,235-248.
- Immanuel Kant, *Zasnivanje metafizike morala*, Beograd, Dereta 2018.
- Ivan Mandić, „Oblici neprava determinisani spoljašnjim elementima prava“, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 89, 1/2017, 5-16.
- Jadranka Osrečak, „Poredbenopravni prikaz načela savjesnosti i poštenja“, *Zagre-bačka pravna revija*, 3(1), 2014, 53-77.
- Nina Peršak, "EU criminal law and its legitimation: in search for a substantive principle of criminalisation", *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 26(1), 20-39.
- Jožef Salma, „Pravne osobine građansko-pravne odgovornosti – razgraničenje građansko-pravne od krivično-pravne odgovornosti“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta*, Novi Sad, 42(1-2), 2008, 79-98.
- Јожеф Салма, *Облици кривичног права*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду 2009.
- Mikhael Timmerman, (2018). *Legality in Europe: on the principle 'nullum crimen, nulla poena sine lege' in EU law and under the ECHR*. Florence : European University Institute, 2018.
- Tea Hasić, „Обицаји као извор трговачког права“, *Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta JJ Strossmayera u Osijeku*, 30(3-4), 2014, 239-257.
- Luzius Wildhaber, "A Constitutional Future for the European Court of Human Rights?", *Human Rights Law Journal*, 23(5/7), 2002, 161-165.

Пракса Европског суда за људска права:

- Advisory opinion concerning the use of the "blanket reference" or "legislation by reference" technique in the definition of an offence and the standards of comparison between the criminal law in force at the time of the commission of the offence and the amended criminal law*, (Request no. P16-2019-001).
- Del Rio Prada v. Spain*, (представка број: 42750/09).
- Dudgeon v. United Kingdom*, (представка број: 7525/76).
- Gillan and Quinton v. the United Kingdom*, (представка број: 4158/05).
- Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia (No. 2)*, (представке број: 51111/07 42757/07).

Liivik v. Estonia, (представка број: 12157/05).

Navalnyye v. Russia, (представка број: 101/15).

Scoppola v. Italy (no. 2), (представка број: 10249/03).

Пракса Врховног суда:

Пресуда Врховног касационог суда Кзз 1035/2018 од 20.12.2018. године.

Пресуда Врховног касационог суда Кзз 229/2019 од 12.03.2019. године.

Преуда Врховног касационог суда Кзз 1007/2019 од 24.10.2019. године.

Пресуда Врховног касационог суда Кзз ОК 21/2022 од 21.10.2022. године.

Пресуда Врховног суда број Кзз 174/2024 од 22.02.2024. године

Aleksandar D. Todorović
Vojvodina Bar Association
a.todorovic.kikinda@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2501-6351

**The Limits of Criminalization and the Principle of Legality
in Blanket Economic Criminal Offenses**
– *Whoever does not deal in good faith shall be punished!* –

Abstract: *This paper analyzes the practice of the Supreme Court (of Cassation) in cases where this court ruled on the limits of criminalization in blanket economic criminal offenses. For many years, defense attorneys in these cases have presented the Supreme Court with the issue of distinguishing between criminal and civil liability, as well as the issue of determining the specific act of commission alleged against suspects when they are prosecuted for blanket economic criminal offenses. Attempts by defense attorneys to obtain an accurate response from the Supreme Court regarding the distinction between criminal and civil liability, and to receive an answer about the extent to which the act of commission of these blanket offenses can be expanded, have not borne fruit. The aim of the paper is to determine whether the Supreme Court (of Casation) applies the standards arising from the jurisprudence of the European Court of Human Rights on the principle of legality. By comparing the positions taken by the Supreme Court in its decisions with the positions of legal theory regarding the significance, nature, and content of guarantees arising from the principle of legality, and further comparing them with the positions taken on this issue by the European Court of Human Rights, this paper concludes that the principle of legality in blanket economic criminal offenses has been completely undermined. It also suggests that suspects are subjected to entirely arbitrary prosecution for these criminal offenses. The flexibility of judicial interpretation in determining the boundaries of liability in blanket economic criminal offenses has gone so far that it can truly be said that courts in Serbia, in these cases, are guided by the principle of good faith rather than the principle of legality, hence the paper's subtitle.*

Keywords: *limits of criminalization, principle of legality, blanket criminal offenses, abuse of position of a responsible person.*

Датум пријема рада: 27.09.2024.

Датум достављања коначне верзије рада: 29.10.2024.

Датум прихватања рада: 21.11.2024.